

FRANCESC RIBAS PONTÍ

PELEGRINS CATALANS A SANTIAGO EN TEMPS DE PESTA

Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Lleida, 1981
Actes - Quart Volum

PELEGRINS CATALANS A SANTIAGO EN TEMPS DE PESTA

Santiago Ribas Pontí

Algunes obres històriques locals i alguns reculls epidemiològics consignen notícies esparses i variades relatives a la tramesa de pelegrins a Compostel·la per part de diverses poblacions catalanes en temps de pesta. Mancats d'un estudi de conjunt de tals dades, ací les apleguem ordenades cronològicament.

I.- 1457.- Manresa

Processó amb assistència dels romeus retornats. Havent cessat aquella pesta, als 23 de Desembre ordenà el Consell que "el dia de demà se fasse una romeria a Sant Pau per oír missa e sermo" i que després en processó "vage tothom ab llums a les mans cap a la Seu e que se agreguen los romeus que per la ciutat han anat a Sant Jaume de Galicia en acció de gracies per haver deslliurat la ciutat de mortaldats".(1)

Els romeus eren: Bernat Massadell, sacerdot, i Pere Ciyar, sabater. (2)

II.- 1465.- Barcelona

La ciutat envia dos frares franciscans del convent de Jesús. A 27 y 28 de Novembre, y 17 de Desembre 1465, son Concells, en orde á embiar Pelegrins á S. Jacme de Galicia, per causa de la Peste ere en Barcelona. (3)

Deembre / Divendres VI.- Lo dit dia pertiran de la present Ciutat frare Miquel Capeller e fra Leonard Crestia del orde de Sancta Maria de Jhesus, com a palagrins tremesos per la Ciutat a Sant Jacme de Galicia per ço que nostro senyor Deu nos leu la pastilencia. (4)

III.- 1475.- Barcelona

La parròquia de Santa Maria del Mar envia dos capellans i els acompanya en processó fins fora vila.

Deembre (...) Dimecres XX.- XII.- (5) Lo dit jorn la parroquia de la verge maria del mar per que nostro senyor Deu per mitia del glorios apostol Sant Jacme e per sa clemencia e infinita misericordia nos vulla levar la pastilencia que corra en la present Ciutat feu dos palagrins ço es dos bons preveres per anar a Sant Jacme de Galicia. E lo dit jorn pertiran per fer lo dit romiatge, ab serimonia entre les altres que los dits dos palagrins foren acompanyats ab la gran proffeso dels preveres de la sglesia de la dita parroquia ab creu e gamfanons fins al portal de Sant Anthoni e fora lo portal isque la dita proffeso e fou los donada la benedicció. Nostro senyor Deu per se misericordia los do cami segur els vulla hojr per mitia del glorios Sant demunt d'it en tal forma que li sia placent levar la dita pastilencia amen. (6)

IV.- 1482.- Manresa

Són facultats els Consellers per escollir les persones per a acaptar i per al romiatge.

Havent-se declarat la pesta en alguns punts del Principat, a 28 de juliol de 1482 el Consell general delibèrerà lo següent:

(...) Item deslliberaren e volgueren que per honor e laor de nostre senyor Deu e de la gloria Verge madona sancta Maria e del glorios mossen sent Jachma e que lin placia recaptar gracia ab nostre senyor Deu vulla preservar la present ciutat e habitants en aquella de pestilencia e infirmitats sie trames un pelegrí o romeu o dos a la capella o esglesia del dit glorios sent Jachma de Galicia, donant potestat als honorables Concellers puxen acaptar e emprar aquelles persones que ells semblara e trametre aquella persona o persones quels sera esser ben vist fahedor.-(7)

V.- 1482.- Perpinyà

Cerimònies de la partença dels romeus, els quals prenen el camí de Puigcerdà.

La peste, (...) reparut en 1482, 1488, 1506, 1560, 1563, (...)

Dans le cours de la première, on résolut d'implorer la clémence divine par l'intercession de saint Jacques, et la ville vota l'envoi de deux pèlerins à Compostelle pour lui porter des presents. Le 17 août, eut lieu une procession générale, (...) Le jour du départ des deux pèlerins agréés par les consuls, la procession, partie de l'église Saint-Jean, se rendit à celle de Saint-Jacques où se célébra l'office. Les deux pèlerins y communièrent, et, à la fin de la messe, le célébrant bénit leurs cape, bourdon, chapeau et tout l'attirail du voyage. La même procession les accompagna ensuite hors de la ville où, après avoir baisé les reliques de la vraie croix et de Saint Jean, ils prirent leur route par Puigcerda. Ils mirent cinquante-neuf jours à compléter leur pèlerinage.-(8)

VI.- 1483.- Barcelona

Tres capellans portadors d'una llàntia d'argent, de 905 grams de pes, són trets en processó fora vila, i en retornar hom els pagarà.

Janer / Dimecres VIII.- Aquest dia pertiran dela present Ciutat tres preveres de la present ciutat elets per peraginatge a Sant Jacme de Galicia e son los pelegrins mossen Pau de Bonet mossen Miquel Bosch e mossen Cortes preveres ab presentalle de una lantia d'argent qui pesa III marchs III onzes (9) ab senyal de Ciutat e del capitol de la Seu. E lo dit dia foren trets de la ciutat ab proffesso del Clero de la Seu. (10)

(...) á 19 de Febrer y 25 de Abril son Consells de 32, per pagar los dits Pelegrins. (11)

VII.- 1483.- Girona

Els dos romeus, un de la ciutat i un del Capítol, han d'encomanar misses a Montserrat i comprar a Compostel.la un ciri gran.

Tal es el pregón que hicieron los Jurados á 18 de Marzo (...) para templar la ira de Dios que amagaba á este país con la epidemia que habia en Rosellón. (...) Mas hicieron por el mismo motivo y por haberse manifestado la enfermedad en Barcelona. Deliberaron que por parte de la ciudad se enviase un peregrino a Santiago, á quien se entregasen nueve libras de las catorce que para ese efecto se habian recogido de limosna para la ciudad: ítem 52 libras mas, de las cuales mandase celebrar cinco misas en Montserrat, por donde habia de pasar para implorar la misericordia de Dios; y en Santiago comprase un cirio de 22 libras que ardiese en aquella iglesia, donde se emplease la restante cantidad en misas, rogando al Santo Apóstol por esta ciudad y su comarca. Nombraron para esta expedición a un tal Bartolomé Fresch. El Capítulo nombró por su parte y con las mismas condiciones á Bartolomé Triter, presbítero. Ambos salieron dia 12 de Abril de ese año, asistiendo antes en la Catedral á la misa y sermón, de donde se formó una procesion solemne que los condujo hasta el Hospital de Santa Catarina. Mandaron acudir á ella á todos los niños de la ciudad, á quien se dió un dinero para que al regreso de la procesion diguent lo crit de Senyor ver Déu misericordia, y tambien al tiempo de la elevación de la hostia. Los romeros volvieron a 8 de Junio, y fueron recibidos con la misma solemnidad. (12)

Una altra versió retarda un dia la partença del pelegrí. "Considerant que en les parts de Roselló, e en Barcelona e en diverses parts del dit Principat se morien de les dites pestíferas malalties" y para conseguir que el Todopoderoso preser-vase de ellas a la ciudad eligió el municipio un peregrino para ir a Santiago de Galicia a impetrar la intercesión del santo apóstol. Salió efectivamente el peregrino, al parecer con otros, el domingo 13 de Abril, siendo despedido en procesión por los jurados, el clero el vecindario e infantes e infantes scabel'onades, clamando a grans veus "Sanyor ver Déu misericordia". (13)

VIII.- 1483.- Girona (bis)

Repetició del romiatge. No cesando el peligro de la epidemia, mandaron repetir igual peregrinacion hacia la mitad del julio siguiente. (14)

Al regresar los peregrinos el dia 8 de junio continuaba aun la ciudad indemne, mas poco tardaron en azotarla las pestilencias e malalties epidemics, pues el mes siguiente hubo que elegir un nuevo peregrino porque "nostre Senyor Déu per los pecats dels pobles ha volgut e vol, per mija de pestilencia flagellar la present ciutat e habitants en aquella; com ja sien morts dotze persones o més". No parece sin embargo, que fuera esta epidemia de gran importancia, puesto que al regresar los peregrinos el dia 11 de Septiembre se celebraron algunos actos religiosos en acción de gracias porque Dios y la Virgen "hauia volgut preservar dita ciutat de pestilència". (15)

IX.- 1483.- Gurb de la Plana

S'acpten quasi vuit lliures per al romeu. "En el nom de Crist, el Dimcres 3 de Setembre de l'any del Senyor de 1483, els

venerables prohoms del terme del Castell de Gurb, a honor de nostre Senyor Jesucrist i de la gloriosa Verge Maria i de Sant Jaume de Galicia, amb motiu de les grans mortalitats que planen per tot el món, han constituït un romeu ("fecerunt romipetam"), això és un home que vagi, en nom de tot el Terme de Gurb, a demanar la salut en dit Terme de Gurb.

1, cada u del dit Terme va prometre a dit Romeu:

1, primerament, el senyor en Joan Comella, Batlle del Terme, va prometre 7 sous.

Item, en Falgueres, 7 sous.

I així succesivament comptem fins a 65 donants, dels quals la meitat són de les altres tres parròquies del terme: Granollers de la Plana, Vespella i Sant Julià Sassorba. El total dels donatius, compresos entre cinc diners i set sous ens suma 7 lliures 18 sous i 3 diners, (16) ultra tres quartans (17) de forment.

partí lo dit romeu per anar a sant Jaques de Galicia a XXIII de Setembre, any demunt dit, e partí del loch de Sant Jaques de Vilafraser de proquia de gurb: deu li do bon viatque".(18)

X.- 1485.- Perpinyà

Els catalans de l'altra banda de les montanyes Alberes, o sigui els perpinyanesos, enviaren també pelegrins a Compostela en 1482 i 1485. Es repetí el viatge a Galicia en 1561. (19)

XI.- 1507.- Barcelona

Es trameten quatre frares dominicans.

Març / Dilluns XV.- Aquest dia partiren de la present Ciutat quatre frares del orda de prehicadors los quals anaven per paglgrins tremesos per la Ciutat a Sanct Jachme de Galicia per causa de la pestilencia qui en la present Ciutat era, de la qual nostre Sor Deu Jesuchristper intercessio de la gloriosa nostra dona e mare sua e del beneventurat Sanct Jachme nos vullen relevar. (20)

XII.- 1508.- Manresa

(...) en el de 1508 en que foren moltíssimes les víctimes, entre elles dos Concellers i alguns Jurats del Concell; (...) s'enviaren romeus a Montserrat i a Sant Jaume de Galicia. (21)

XIII.- 1515.- Girona

A mig de juny s'envien dos capellians. L'abril d'aquest any van tenir els jurats "informació com en algunes parts de França com en altres se moren os son morts de pestilencia e epidemya" (...)

(...) el día 25 de Mayo, en cuya fecha había invadido ya la epidemia las cercanías de la ciudad, si es que no había penetrado en ella atendiendo a que diez y siete días después mandaron cerrar y clavar "ab ferros de cavall e altres ferros bons y sufficients" las puertas de dos casas en las cuales habían ocurrido defunciones de carácter sospechoso.

(...) pocos días más tarde nombraron a dos presbíteros para

que fueran en peregrinación á Santiago de Galicia para implorar del cielo la preservación de la ciudad, medida que casi siempre solían tomar cuando había estallado la peste. (22)

En 1529 un capitular té un memorial de tot e[ls] que és menat fer als pelegrins.

(...) Dominus Johannes Marsen, qui dicebat penes se habere memoriale de omnibus quae circa annum MDXV, aliis peregrinis missis in juncta fuere ab eodem Capitulo.

La meitat del viatge la pagà el capítol i la meitat del ciri es pagà dels diners de l'administració presbiteral.

(...) pars seu medietas dicatorum XXXII. ducatorum solvenda per Capitulum et medietas expensarum cerei de que supra fit mensio, solvantur de masas pecuniarum administrationis anniversariorum servari retroactis temporibus. (23)

XIV.- 1522.- Manresa

Els Consellers triaran el pelegrí. Als 8 de maig de 1522, atenent el Concili que a Igualada i altres llocs de Catalunya se moren de pesta, (...) Als 25 de maig delibera el Consell de la Ciutat que: "per laor de nostre senyor deu e del glorios mossenyor sent Jaume e quens impetre gracia de mossenyor Deu quens reserve e quart de pestilencia e altres malalties, ens dex fer coses que sien laor de Deu e be de les animes, que sie trames un pelegrí al glorios mossenyor sent Jaume de Galicia, aquella persona quels honors. Concellers coneixeran". (24)

XV.- 1561.- Perpinyà

Es trameten com a romeus un frare dominicà, que deserta, i un acabador.

Le 21 jullet de la même annés (1561), on fit une procession générale pour accompagner les pèlerins que la ville venait de décider d'envoyer à Saint-Jacques-de-Galice. On avait désigné un certain Taix, "pareur" de son métier, et un frère dominicain. Ce faux pèlerin (un mal frare de Preicados) abandonna son vieux compagnon, qui revint seul à Perpignan le 22 de septembre. La peste avait cessé, puisque huit jours avant l'arrivée de Taix, c'est-à-dire le 14 septembre, on avait fet une procession générale semblable à celle du Corpus, pour remercier Dieu d'avoir fait cesser la peste qui avait duré pendant toute l'année, faisant de nombreuses victimes, per la bona sanitat que nostre Senyor nos ha donada de les mors que an dorat per temps de un any complet molt cruels. (25)

XVI.- 1563.- Perpinyà

S'envien dos capellans.

On crut encore pouvoir calmer la colère divine en faisant des processions solennelles au milieu de la nuit. Cittons celle du 5 jullet 1563, (...) En outre, il fut encore décidé d'envoyer des délégués à Saint-Jacques-de-Galice, et le 18 une nouvelle procession alla les accompagner jusques hors la ville. Ce sont deux prêtres qu'on avait choisis com pèlerins (com a romeus) pour aller à Saint-Jacques. Ils revinrent le 26 septembre; mais la peste continua. Elle ne cessa qu'au mois de janvier 1564. (26)

De pelegrinatges locals a Sant Jaume de Galícia per motius distints de la pesta només coneixem el de Girona, en 1529, per demanar pluja, del qual hi ha una detallada relació cerimonial. (27)

El conjunt de les dades anteriors permet confegir el procés d'aquests romiatges d'encàrrec i també poder veure tant llurs trets comuns com alguns detalls particulars.

Els pelegrinatges a Compostel·la per motiu de pesta tingueren lloc durant quelcom més d'un segle: de 1457 a 1563. Llur moment culminant fou l'epidèmia de 1482-83, amb trameses de romeus de les cinc poblacions de les quals tenim dades: el poble de Gurb de la Plana, la vila de Perpinyà, la ciutat de Barcelona, la de Manresa i, àdhuc dues vegades, la de Girona. En canvi, de la majoria de les epidèmies de l'esmentat període només sabem d'un sol romiatge i fins i tot d'alguns de les pestes de l'entremig no tenim notícia d'haver-se'n fet cap.

Unes vegades els pelegrins eren enviats per demanar la fi de la pesta i unes altres s'anava a pregar-ne la preservació. En la susdita epidèmia de 1482-83 ho feren respectivament així: Perpinyà, d'una banda, i les quatre localitats de la Catalunya vella, de l'altra.

Uns pelegrinatges foren decidits pels dirigents civils: prohoms del poble o Consells de les poblacions, els quals delegaven en els Consellers, Jurats o Còsols escollir les persones que havien de fer de romeu, i àdhuc les persones per acaptar. Algun romiatge fou d'iniciativa religiosa, com el de la parròquia de Santa Maria del Mar, de Barcelona. I encara hi hagué romiatges mixtos anant d'acord la ciutat amb el capítol, com els de Girona.

D'alguns romiatges se sap que anaren precedits d'acapte: Manresa, 1482, Girona 1483 i Gurb.

En més de la meitat de les trameses, els romeus enviats foren dos, però també algunes vegades foren un, tres o quatre.

Mentre el pelegrí de Gurb fou un seglar, tots els de Barcelona i alguns altres foren religiosos. En alguns romiatges de Manresa, Girona i Perpinyà anaren junts un laic i un religiós.

Entre l'acord d'enviar romeus i la partença d'aquests s'escolava un lògic interval de preparatius, oscil·lant entre els nou o deu dies dels primers romiatges de Barcelona i Girona fins els vint de Gurb.

Diners de distintes procedències, uns per a les despeses del viatge i uns altres per a misses i cera, es donaren abans de partir als romeus de Girona.

La quantitat acaptada per al romeu de Gurb, quasi vuit lliures, s'acosta a la donada per a despeses de viatge als romeus de Girona del mateix any, nou lliures.

En llur partença els romeus assistien a diverses cerimònies, entre les quals: ofici o missa, benedicció de la seva indumentària típica i acompanyament en processó fins fora vila. A Girona la processó anava precedida d'infants gratificats per cridar jaculatòries contra la pesta. Es possible, doncs, que també fossin recompensats els infants cridaners d'altres processons contra la pesta, fetes en altres illocs.

No havent-hi a Catalunya un veritable camí de Sant Jaume, els pelegrins de Perpinyà anaren cap a Puigcerdà mentre que els de Girona els feien passar per Montserrat.

Per bé que diferents les presentalles conegudes: Itàntia de Barcelona i ciris grans de Girona, ambdues tenien el mateix objectiu de cremar per fer llum a l'apòstol.

Malgrat començar per diferents trajectes, ambdós pelegrinatges quatrecentistes duraren igualment quasi dos mesos i només es portaren un sol dia de diferència: 58 a Girona i 59 a Perpinyà. Crida l'atenció el fet que els romiatges cincenistes de les mateixes localitats arribessin a tardar fins a dotze dies més: 64 i 71 els de Perpinyà, el darrer dels quals conservava la mateixa diferència d'un dia amb el de Girona 1529, que en durà 70.

Una anècdota d'aquests pelegrinatges fou la deserció d'un romeu de Perpinyà 1561.

La rebuda dels romeus es feia solemne com a la partença, a Girona. Entenem que la processó d'agraïment per la fi de la pesta a Manresa 1457 deuria ésser alhora per a rebre els pelegrins.

En retornar els romeus unes vegades havia cessat la pesta: Manresa 1457, Girona 1483 bis i Perpinyà 1561, però en altres persistia i àdhuc en unes altres esclatà molt poc després: forta a Barcelona i lleugera a Girona, el 1483.

Com que el Consell de Barcelona s'ocupà de pagar els pelegrins de 1483, és de creure que aquests deurién ésser retribuïts, tal com se sap que ho eren alguns romeus enviats per delegació personal.

Com a colofó hem de dir que en el moment actual no coneixem cap notícia de pelegrinatges semblants fets des de poblacions d'altres països.

Romeus enviats a Santiago en temps de pesta

	Manresa	Barcelona	Perpinyà	Girona	Gurb de la Plana
1457	2				
1465		2			
1475		2			
1482	1 o 2		2		
1483		3		2	1
1485			?	2	
1507		4			
1508	?				
1515				2	
1522	1				
1561			2		
1563			2		

Resum

En la present comunicació s'estudien notícies relatives a setze pelegrinatges a Sant Jaume de Galícia fets per part de Barcelona, Girona, Gurb de la Plana, Manresa i Perpinyà durant diverses epidèmies de pesta escaigudes de 1457 a 1563.

Notes

- 1.- SARRET I ARBÓS, Joaquim: "Història religiosa de Manresa, Iglèsies i Convents". Manresa, Sant Josep, 1924, p. 217.
- 2.- IDEM.: "Història de Manresa". Manresa, Sant Josep, 1921, p. 73.
- 3.- BRUNIQUEL, Rúbriques de: "Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona". IV, Barcelona, Henrich y Companyia, 1915, p. 336.
- 4.- "Manual de novel·lis Ardits vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní". II, Barcelona, Henrich y Companyia, 1893, p. 465.
- 5.- XII: Nombre de morts de pesta que hi va haver el dit dia.
- 6.- "Manual de Novel·lis Ardits". II, p. 531-532.
- 7.- SARRET,: "Història de Manresa". pag. 252-253.
- 8.- VIDAL, Pierre: "Histoire de la Ville de Perpignan". París, Welter 1897, p.510-511.
- 9.- El marc d'argent de Barcelona equivalia a 268,35 grams i tenia vuit unces.
- 10.- "Manual de Novel·lis Ardits". III, 1894, p. 27.
- 11.- BRUNIQUEL, Rúbriques.: I, 1912, p. 319.
- 12.- VILLANUEVA, Jaime: "Viaje literario a las iglesias de España", XIV, Madrid, Real Academia de la Historia, 1850, p. 54-55.
- 13.- CHIA, Manuel de: "Contribución a la epidemiología histórica de la provincia de Gerona". Gerona, Paciano Torres, 1901, p. 15.
- 14.- VILLANUEVA, op. cit., p. 55.
- 15.- CHIA, op. cit., pag. 15.
- 16.- La lliura tenia vint sous i el sou dotze diners.
- 17.- El quartà de Barcelona equival a 5,79 litres.
- 18.- PLADELASALA I ROQUER, Jaume: "Del nostre Arxiu Parroquial, Romeus de Gurb a Compostela", dins el programa Festa Major De Gurb, 1965. Agrím a l'autor haver-nos facilitat el seu article.

- 19.- GUDIOL, Mossèn Josep: "De peregrins i peregrinatges religiosos catalans", *Analecta Sacra Tarraconensia*, III, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1927, p. 114. Amb notes, de referència a: *Arx. Pyr. Orient.*, Secció G, núm. 237, 238 y 239.
- 20.- *Manual de Novells Ardits*, III, p. 201.
- 21.- SARRET, "Història de Manresa", p. 258.
- 22.- CHIA, op. cit., p. 20.
- 23.- VILLANUEVA, op. cit., p. 285.
- 24.- SARRET, op. cit., p. 266.
- 25.- VIDAL, op. cit., p. 512-513.
- 26.- *Ibidem.*, p.514.
- 27.- VILLANUEVA, op. cit., p. 284-288.